

Dr Slobodan R. Petrović,

penzionisani profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu¹

Dr Milosav R. Stojanović,

Policijska uprava za grad Beograd²

PREVARE U OSIGURANJU

Prisutan svuda, na svakom mestu i u svakom trenutku, rizik je sastavni deo ljudske egzistencije i kontinuirano vrši presiju na čoveka da mu se prilagođava. Pronalazeći razne načine, pojedinac je uspevao, manje ili više povoljno, da izađe na kraj s rizicima s kojima se suočavao. Jedan od takvih načina, koji je u velikoj meri pomogao čoveku da se s njima uspešno nosi, svakako, jeste i osiguranje. Međutim, istorija je uvek obilovala pojedincima i grupama koji su pokušavali, i u tome često uspevali, da svoje probleme rešavaju i potrebe zadovoljavaju na nezakonit način, prevarom, pa u tom smislu ni osiguranje nije pošteđeno. Na svu sreću, te prevare nisu uvek uspešne, što potvrđuje i slučaj „Uniq osiguranja“, obrađen u ovom radu. Ova prevara, iako nije uspela, predočava se javnosti, i posebno osiguravajućim društvima, kao pouka o jednom od mogućih načina prevare, kao upozorenje na posledice takvih prevara i, konačno, kao podsticaj i ohrabrenje da se i protiv takvih radnji može voditi uspešna borba.

Ključne reči: kriminal, rizik, osiguranje, prevare

1 slobo.petrovic@open.telekom.rs

2 milosav.stojanovic@mup.gov.rs

Uvod

Istorijska je činjenica da su s počecima čovekove socijalizacije nastajale i brojne druge, pa i neželjene pojave, među kojima posebno mesto zauzima kriminal, socijalni fenomen koji je s vremenom izrastao u monstruma čiji pipci zadiru doslovno u svaku poru čovekovog bitisanja. Iako je bio predmet posmatranja i izučavanja od drevnih vremena do danas, kriminal, kao izuzetno značajna, a uz to i veoma kompleksna tema, i dalje ostaje nedovoljno obrađen, zbog čega se suočavamo s problemima praktične i naučne prirode u njegovom razumevanju. Nedostaju nam jedinstveni odgovori na mnoga otvorena pitanja, a među njima je i elementarno pitanje *šta je kriminal?*³ Pitati *šta je kriminal*, svakako, nije neuobičajen postupak, iako se oko definisanja odgovora vodi veoma oštra borba. Decenijama, stručnjaci iz brojnih disciplina, kao što su pravo, sociologija i kriminologija, ulažu maksimalne napore da razumeju različite aspekte ovog fenomena. Od studija koje istražuju faktore koji doprinose donošenju određenih zabrana, preko onih što izučavaju uticaj zakona i njegovo sprovođenje, do radova fokusiranih na događaje koji prethode dekriminalizaciji određenih oblika ponašanja – postoji bezbroj primera naučnih pokušaja da se istraži priroda kriminala i njegova kontrola.⁴

Ono što, svakako, nije sporno jeste da način na koji se određena ponašanja razumeju i na njih odgovara zavisi od više faktora, od kojih, uz mnoge druge manje ili više uticajne, treba pomenuti istorijski trenutak, važeći društveni sistem, kulturu sredine i konačno moć i uticaj određenih interesnih grupa. Posledice toga očigledne su i iskazane činjenicom da je vrlo mali broj kriminalnih formi u svim vremenima i u svim sistemima smatran kriminalom (tu, na primer, spadaju ubistvo i izdaja), dok su mnoga ponašanja u raznim istorijskim etapama, na različitim geografskim lokacijama, jedni oglašavali kriminalnim, a drugi prihvatljivim.

Vratimo se pitanju „šta je kriminal“. Jednostavan odgovor mogao bi da glasi „*kriminal je nešto što je protivno zakonu*“. Međutim, ako bismo se vratili korak unazad od ovog bukvalnog tumačenja i razmotrili šire društvene procese koji pomažu da se dâ smisao kriminalu i njegovoj kontroli, ubrzo bi postalo jasno da je mnogo više otvorenih pitanja od jednostavnog pozivanja na ono što piše u zakonu.⁵

Ali da se ne upuštamo previše u teorijsku raspravu, konstatovaćemo samo da je kriminal danas istaknuta činjenica, sastavni deo rizika s kojima se suočavamo u

3 Wayne Morrison, *What is crime? Contrasting definitions and perspectives*, http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199227297/hale2e_ch01.pdf

4 *What is a Crime? – Defining Criminal Conduct in Contemporary Society*, Law Commission of Canada, <http://www.ubcpres.ca/books/pdf/chapters/whatisacrime/whattrime.pdf>

5 *What Is a Crime?*, *op. cit*

svakodnevnom životu. On funkcioniše kao organizovan (uređen) koncept u savremenom društvu. Izuzetno je stabilan i prilagodljiv svim mogućim uslovima i promenama i takoreći potpuno neosetljiv na sve pokušaje da se neutrališe i da se zaustavi njegovo širenje. Broj formi realizovanja kriminala kroz istoriju, toliko je velik da bi njihovo nabranje oduzelo nedozvoljivo velik prostor u ovom radu. Zato ćemo, u razmatranom kontekstu, pomenuti samo *prevaru*, kao jednu od tipičnih, najstarijih i najrasprostranjenijih formi kriminala, a u daljem razmatranju posebnu pažnju posvetićemo prevarama u osiguranju.

Međutim, govoriti o prevarama u osiguranju, a pre toga ne posvetiti odgovarajuću pažnju samom osiguranju i riziku na kojem se osiguranje zasniva, nije uputno. Iz tih razloga autori će čitaocu, posebno one nedovoljno upućene, u osnovnim crtama upoznati s dva ključna, međusobno povezana, a za čoveka izuzetno važna koncepta: *rizik* i *osiguranje*, u nadi da će im to pomoći da bolje razumeju osnovnu temu (prevare u osiguranju), i istovremeno ih podstaći da, shvatajući mesto, ulogu i značaj rizika i osiguranja u svom bitisanju, koriguju prema njima svoj prethodni (najčešće pasivan) odnos, kako ne bi bili neprijatno iznenađeni, budući da rizik nije nešto što pretil samo drugima.

Rizik

U kontekstu razmatranja rizika trebalo bi ukazati na jednu činjenicu, koju sigurno nije potrebno posebno dokazivati, jer je s vremenom postala aksiom: u celoj istoriji svog nastajanja i razvoja čovek je prolazio kroz brojne opasnosti i nedaće i sučeljavao se s mnoštvom pretnji, koje su se, u širokom spektru, prostirale od trivijalnih do katastrofalnih. Međutim, prirodni nagon za preživljavanjem prisiljavao ga je da na sve te izazove iznalazi adekvatne odgovore. Otkrivanje alata i uvećavanje veština i znanja omogućilo mu je da opstane i u tako surovim uslovima, u kojima je rizik življenja često bio ekstremno visok.

Tokom većeg dela ljudske istorije, rizik i opstanak išli su ruku pod ruku. Prisutnost rizika u svakom trenutku, na svakom mestu i u svakoj prilici, kao dela čovekove egzistencije, u značajnoj je meri opredeljavao pravce, sadržinu i dinamiku čovekovog razvoja. Poznato je da su u odnosu na današnje prilike praistorijski ljudi živeli kratak⁶ i brutalan život, tragajući neprekidno za hranom i skloništem, izlažući se pri tom fizičkim opasnostima surovih uslova. U kasnije nastalim i bolje uspostavljenim zajednicama razvijenim u

⁶ Prosečan život trajao je kraće od 30 godina. Čak i antički Grci i Rimljani smatrali su starošću vreme kad dostignu četrdesete godine.

Sumeru, Vavilonu i Grčkoj, drugi rizici, kao što su rat i bolest, nastavljaju da pustoše čovečanstvo. Dakle, za veći deo rane istorije, primarni rizici bili su fizičke prirode i u korelaciji s materijalnom nagradom. Uprošćeno, to bi značilo da je *preuzimanjem rizika pećinski čovek dolazio do hrane i obratno, gladovao do smrti*. Ovakav odnos prema riziku održao se do današnjih dana, što potvrđuje osnovanost konstatacije Aswatha Damodarana da se detaljnijim razmatranjem može dokazati da je *svaki veliki napredak u ljudskoj civilizaciji, od izuma primitivnog alata pećinskog čoveka do genetske terapije, bilo moguće ostvariti samo zato što je neko bio voljan i spreman da preuzme rizik i izazove status quo*.⁷

Ekonomske aktivnosti do industrijskog doba često su ljude izlagale fizičkom riziku na putu do ekonomske dobiti. Shodno tome, španski istraživači krenuli su u Novi svet, prepoznajući da su prihvatili pravi rizik od smrti, bolesti i povreda, ali i to da će biti bogato nagrađeni ako budu uspeli. Mladići iz Engleske krenuli su ka udaljenim ispostavama u Indiji i Kini, u nadi da će za sebe stvoriti bogatstvo, i tako su se, kao i španski istraživači, izlagali istom riziku.⁸

Svi ovi izazovi koji su pratili čoveka uglavnom su posmatrani kroz prizmu *dobre i loše sreće*, jer u to vreme *rizik*, kao termin u smislu u kojem se danas koristi, još nije bio u upotrebi.

Peter Bernstein, autor knjige *Protiv Bogova: Neobična priča o riziku (Against the Gods: The Remarkable Story of Risk)*, navodi da savremeni koncept rizika vuče korene iz hindu-arapskog brojnog sistema,⁹ koji je, prema različitim izvorima, stigao na Zapad između X i početka XIII veka.

Stephen Asbury smatra da je moć brojeva na Zapad stigla kada se istorijska knjiga o aritmetici, naslovljena kao *Liber Abaci*, pojavila u Italiji.¹⁰ To je bilo 15 knjiga pisanih rukom Leonarda Pisana, poznatijeg kao Fibonači,¹¹ koji je bio najbolji poznavalac niza za rešavanje problema: *Koliko će zečeva biti rođeno u toku jedne godine, počev od jednog para i uz pretpostavku da svakog meseca svaki par stvara novi par, koji može početi da rađa podmladak za dva meseca*.¹² On je prvi identifikovao moć brojeva, ali je njihovo korišćenje za procenu rizika ostalo udaljeno vekovima.¹³

7 Damodaran Aswath, *Risk Management*, <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/valrisk/>

8 Damodaran Aswath, *Risk Management*, op. cit.

9 Bernstein Peter, *Against the Gods: The Remarkable Story of Risk*, JohnWiley & Sons, Inc, USA, 1998, str. 1.

10 *A history of risk – Stephen Asbury looks at how our understanding of risk defines modern times*, <http://www.csrisk.com/blog/index.php/2011/03/a-history-of-risk-stephen-asbury-looks-at-how-our-understanding-of-risk-defines-modern-times/>.

11 <http://c2.com/cgi/wiki?LeonardoFibonacci>

12 Šire o Fibonačijevoj sekvenci pogledati na <http://c2.com/cgi/wiki?FibonacciSequence>

13 *A history of risk – Stephen Asbury*, op. cit.

Bernstein opisuje i kako je razmišljanje o riziku evoluiralo delom i zbog promena matematičkih brojnih sistema, razumevanja statističke osnove verovatnoće i porasta popularnosti kockanja. Iako su igre na sreću i kockanje bili prikazani u egiptskim grobnim slikama iz 3500. godine p. n. e, sve do renesanse nije predstavljena nijedna „naučna“ ili statistička osnova za kockanje. Razlog je bio što je tek pojavom hindu-arapskog brojnog sistema omogućeno računanje izvan prostog sabiranja i oduzimanja, jer je za vreme renesanse deset cifara – od 0 do 9 – u potpunosti zamenilo nespretne rimske brojeve.¹⁴

To je, po njemu, označilo i početak ozbiljnog izučavanja rizika tokom renesanse. Bilo je to vreme kada je veliki deo Novog sveta trebalo da bude otkriven, a njegovi resursi eksploatisani, vreme verskih previranja, kapitalizma u povoju i energičnog pristupa nauci i budućnosti. U tom i takvom vremenu, ističe Bernstein, kada je renesansa bila u punom cvetu (XVII vek), izuzetna vizija velikih mislilaca toga vremena (Blaise Pascal, Gottfried von Leibniz, Abraham de Moivre i dr.) otkrila je *kako da se budućnost stavi u službu sadašnjosti*. Pokazujući svetu kako da razume rizik, da ga meri i procenjuje njegove posledice, pomenuti mislioci konvertuju prihvatanje rizika u jedan od glavnih katalizatora koji pokreće moderno društvo. Kao Prometej, oni su prkosili bogovima i istraživali mrak u potrazi za svetlom, koje budućnost pretvara od neprijatelja u prilike odnosno mogućnosti.¹⁵

U doba renesanse, Điolamo Cardano, lekar, kockar i matematičar XVI veka, napisao je delo pod naslovom *Knjiga o igrama na sreću (Liber de Ludo Aleae)* i ona je, izgleda, prva studija verovatnoće zasnovana na kockanju. Prema Bernsteinu, i drugi veliki mislioci doprineli su razvoju literature na tu temu: Galilej je, oko 1630. godine, napisao kratak esej *Otkrića u kockanju (Sopra le Scoperte dei Dadi)*, delimično da ugodi Kozimu II, velikom vojvodi Toskane. Drugi matematičari i oni što su organizovali velike skupove podataka, kao, recimo, evidencije rođenja i smrti, uspostavljaju svojstva i pravila koja se odnose na uzimanje uzoraka, statističke tabele i načine da predvide ponašanja i događaje što se odvijaju u životu populacije.¹⁶

Sofisticiranost ovog perioda omogućila je snažan razvoj nauke, koji je doveo do vrlo značajnih otkrića. Pored ostalih, pojavio se Paskalov trougao (1653, Blaise Pascal), koji je nastao kao rezultat Paskalovog interesovanja za ruski rulet i ostale igre na sreću. Paskalov trougao doveo je do prvih statističkih tabela koje se i dan-danas koriste prilikom izračunavanja stope osiguranja. Ovo je formalizovalo praksu rizika i

14 *An Incomplete History of Risk Management*, http://www.quantil.com.co/qt/images/docs/Risk_Assessment_Ch01.pdf

15 Bernstein Peter, *Against the Gods*, str. 1, op. cit.

16 *An Incomplete History of Risk Management*, op. cit.

učinilo osiguranje pristupačnim. Takođe, treba pomenuti i njegovog zemljaka Pierre de Fermata, koji je otkrio način da iskaže verovatnoću i time razume nivo rizika. Dakle, oni su doprineli da intelektualni alat za kvantitativnu analizu rizika postane dostupan.¹⁷

Koncept rizika je u suštini proizvod modernog vremena. To potvrđuje i sociolog *Niklas Luhmann*, za koga je „rizik“ neologizam nastao na prelazu iz tradicionalnog u moderno društvo.

Danas, *rizik* je termin koji se uglavnom koristi kao sinonim za opasnost ili hazard. On je transdisciplinarna tema, jer pokriva sve aspekte čovekovog života i rada.¹⁸ U tradicionalnom smislu, rizik se obično posmatra s negativnom konotacijom. Vebsterov rečnik, na primer, definiše rizik kao „izlaganje opasnosti ili hazardu“. Međutim, rizik se može posmatrati i kao šansa događaja koji se dešava.¹⁹ U tom smislu kineski simboli za krizu daju mnogo bolji opis rizika.

危険

Prvi simbol je za *opasnost*, dok je drugi simbol za *moгуćnost* (*pogodnost, priliku, zgodu*), čineći tako rizik smešom *opasnosti* i *moгуćnosti*.²⁰

Sociolog Anthony Giddens pokazao je da je koncept rizika sada ključni za društvo i da definiše rizik kao različite opasnosti ili hazard, povezane s našim uticajem na životnu sredinu, koji direktno proizlaze iz posledica naših radnji u univerzumu u kojem živimo.²¹ Po ovom autoru, rizik se odnosi na buduće događaje, a takav koncept mogao se pojaviti samo u društvu naklonjenom kontrolisanju budućnosti. On napominje da je rizik duboko moderan fenomen²² i ističe da je pojam rizika pozitivan, kao i negativan, navodeći primer da se osnovni princip zapadnog kapitalizma zasniva na proračunu budućih rizika.²³

17 Naomi V. Hay-Gibson, *A River of Risk: A Diagram of The History and Historiography of Risk Management*, Northumbria Built and Virtual Environment Working Paper Series • Vol. 1 No. 2, 2008, str. 152-153.

18 Naomi V. Hay-Gibson, *A River of Risk*, str. 149, op. cit.

19 Naomi V. Hay-Gibson, *A River of Risk*, str. 149, op. cit.

20 Damodaran Aswath, *Danger and Opportunity: Dealing with Risk*, <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/country/dangeranalystsPeru.pdf>

21 *Risk-Management*, <http://www.jiscinfonet.ac.uk/InfoKits/risk-management/printable-version.pdf>.

22 Naomi V. Hay-Gibson, *A River of Risk*, str. 150, op. cit.

23 *Risk-Management*, op. cit.

Danas se osnovano može reći da je rizik sveprisutan i da je izloženost riziku potpuna i konstantna, jer je postao sastavni deo gotovo svih oblika ljudskog delovanja. Od trenutka kada ustanemo ujutru, odlazimo od kuće pešice, biciklom, kolima, javnim prevozom, kad stignemo na odredište, dok učimo, radimo, odmaramo se ili rekreiramo – izloženi smo rizicima različitih nivoa. Ako ulažemo novac u banku ili u akcije, ili ga čuvamo „u slamarici“, preuzimamo druge vrste rizika. Ako kupujemo loto tiket na kiosku ili ako se kockamo u kasinu ili na internetu, angažovani smo u aktivnostima koje uključuju element sreće – poprilično blisko povezan s rizikom.²⁴

Treba takođe imati u vidu da neki rizici nisu potpuno dobrovoljni, dok ima i onih koje svesno prihvatamo i u kojima uživamo. Pušenje koje premašuje dozvoljenih deset cigareta dnevno, konzumiranje više promila alkohola pred vožnju nego što je dozvoljeno, prekoračenje propisane brzine na auto-putevima, kockanje – samo su neki od primera. Osoba koja kupuje akcije može biti izložena značajnim ekonomskim rizicima, bez potencijala za fizičku opasnost, a lice koje provede vikend preskačući konopac izlaže se većem fizičkom riziku bez ekonomske nadoknade. I dok neki od tih rizika mogu da izgledaju trivijalno, drugi mogu da vrše značajan uticaj na način na koji živimo. Uza sve ovo, treba konstatovati da je u univerzumu u kojem živimo fizički rizik osetno prisutniji od ekonomskog.²⁵

Na razmišljanje o riziku i sopstveni odnos prema njemu, podsticajno mogu delovati i citati velikana, koji u manjoj ili većoj meri zadiru u ovaj fenomen. Tako Aristotel kaže: *Verovatno je da će se neverovatno desiti*, dok rimski istoričar Plinije Stariji konstatuje: ... *Jedino je sigurno da ništa nije sigurno (SOLUM CERTUM, NIHIL ESSE CERTI)*. I dva modernija citata: 1) Charles B. Perrow: *Veliki događaji su skromnih početaka*; 2) Marfijev zakon, koji se može formulisati na sledeći način: *Sve što može poći naopako, poći će naopako – i u najgorem mogućem trenutku*.²⁶ Na mikroplanu, u svakodnevnom životu, treba pretpostaviti da je svako od nas iskusio istinitost bar jednog, ako ne i svih navedenih citata.

Zbog svega toga, da ne bismo doživljavali neprijatna iznenađenja, moramo biti spremni da se suočavamo s rizikom, i što je još važnije, da upravljamo njime. Prvi korak u tom pravcu je, najkraće rečeno, razumevanje da se rizik definiše kao izvor potencijalnog uticaja, bilo pozitivnog ili negativnog, na postizanje utvrđenih ciljeva. Za određivanje nivoa potencijalnog uticaja određenog rizika potrebno je raspolagati njegovom procenom. Ovaj izraz (*procena rizika*) koristi se da bi se ukazalo

24 *An Incomplete History of Risk Management*, op. cit.

25 Damodaran Aswath, *Risk Management*, op. cit.

26 Hovden Jan, *Theory Formations related to the "Risk Society"*, NoFS XV 2003, Karlstad, Sweden, 13th to 15th June 2003, <http://www.risikoforsk.no/Publikasjoner/Risk%20Society-Karlstad-X.pdf>

na analitičke aktivnosti istraživanja i procenjivanja konkretnih rizika, te na ozbiljnost konsekvencija koje njihovim delovanjem mogu rezultirati.

Međutim, zbog stohastičke prirode parametara koji se u analizi koriste, ona ne nudi konkretna konačna rešenja, već može da posluži kao korisno pomagalo u upravljanju rizikom. Ovo potvrđuje i činjenica da postoji veliki broj modela i metoda za obavljanje analize rizika, ali nijedna od njih još uvek nije usvojena kao standardna.

Nivo potencijalnog uticaja, određen analizom rizika može onda da definiše obim i hitnost nekih akcija koje bi trebalo inicirati.²⁷ Pri upravljanju rizikom bitno je znati da na raspolaganju postoje četiri strategije:²⁸

- *Izbegavanje rizika*: svesno i privremeno odricanje od aktivnosti kojima bi se moglo izazvati delovanje određenog rizika u odnosu na koji ne postoji mogućnost uticaja ili kontrole;
- *Prihvatanje rizika*: podrazumeva svesno preuzimanje finansijske odgovornosti za specifične događaje; to praktično znači nepreduzimanje bilo kakvih aktivnosti u odnosu na određeni rizik, jer bi rezultujuća šteta bila manja od troškova preduzetih aktivnosti, ili verovatnoća realizacije rizika jednostavno ne bi opravdala troškove preduzetih aktivnosti;
- *Prenošenje rizika*: prenošenje posledica štetnog događaja na nekog drugog (garantni rok, ugovor o održavanju, polise osiguranja i sl.) ;
- *Kontrolisanje (limitiranje) rizika*: preduzimanje odgovarajućih aktivnosti u odnosu na identifikovani rizik radi uticaja i kontrole nad njegovom realizacijom.

Osiguranje

Osiguranje je fundamentalna forma upravljanja rizikom, koja se prvenstveno koristi za zaštitu od rizika mogućeg, neizvesnog gubitka. Definisano je kao pravičan transfer rizika od gubitka s jednog entiteta na drugi, u zamenu za plaćanje. Dakle, transakcija uključuje osiguranika koji prihvata garantovan i priznat relativno mali gubitak u vidu uplate na ime osiguravača, u zamenu za obavezujuće obećanje osiguravača da će nadoknaditi (obeštetiti) osiguranika za specificirane moguće buduće gubitke.²⁹

²⁷ *A history of risk – Stephen Asbury, op. cit.*

²⁸ Slobodan R. Petrović, *Zaštita računarskih sistema*, Visoka železnička škola, Beograd, 2004, str. 21.

²⁹ Cathy Pareto, *Tutorial: Intro To Insurance*, Investopedia, <http://www.investopedia.com/university/insurance/default.asp#axzz1YF2p1idk>; *A brief history of insurance*, RandMark40, Insurance Data Platforms, http://www.randmark40.com/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=56

Ključni termini su:

- *osiguravač* – entitet koji prodaje osiguranje
- *osiguranik* – lice ili entitet koji kupuje *polis* osiguranja.
- *stopa osiguranja* – faktor koji se koristi da se odredi iznos (*premija*) koji se naplaćuje za određenu sumu osiguranja
- *polisa osiguranja* – ugovor o osiguranju, koji precizira uslove i okolnosti pod kojima će osiguranik biti finansijski namiren.

Činjenica koja verovatno uživa opštu saglasnost, a nedvosmisleno proizlazi iz našeg svakodnevnog života, jeste da svako od nas živi s rizikom, ne znajući šta donosi novi dan. To je velika neizvesnost i još veća nepredvidivost, koje su podstakle razvoj biznisa osiguranja.³⁰ Rizik u vezi sa osiguranjem odnosi se na *moгуćnost gubitka*. Skrećemo pažnju da nije reč o *gubitku*, već o *moгуćnosti gubitka*. Postoje dve vrste rizika, od kojih samo jedan može biti pokriven osiguranjem: *špekulativni rizik* i *čist rizik*. *Špekulativni rizik* pruža mogućnost za dobitak isto kao i mogućnost za gubitak, to jest stvara gubitnike i dobitnike. Kockanje i berza investicija su dva tipična primera. Ova vrsta rizika ne pokriva se osiguranjem. *Čist rizik* ima *samo* mogućnost gubitka, tako da se on može osigurati (osigurljiv je). Svrha osiguranja jeste da povрати osiguranika na prvobitne finansijske pozicije, to jest da pruži finansijsku podršku dovoljnu da zameni ili ublaži gubitak, a ne da pruži priliku za stvaranje dobitka. Kockari mogu da nastavljaju trošenje prihvatanjem višeg rizika nego što sebi mogu priuštiti, ali osiguranici mogu da troše samo do granice onoga što će osiguravači prihvatiti da osiguraju.³¹

Od svojih vrlo ranih dana kada su susedi pružali pomoć jedni drugima na jednoj reci u Aziji, osiguranje je evoluiralo do možda najveće delatnosti na svetu. Ono što se nameće kao zaključak jeste činjenica da je osiguranje oduvek bilo i ostalo neraskidivo utkano u naše živote.³² Iako njegova kompleksnost, s vremena na vreme, može biti prilično zbuňujuća, njegova osnovna premisa, međutim, ostaje nepromenjena: da se rizik rasporedi, čineći tako prihvatljivim gubitak, ako i kada se dogodi.³³

Osiguravajuće kuće dobro su razumele da strah od budućnosti, budućnosti koju ne možemo predvideti, prodaje osiguranje. Zato su razvile i nude različite polise osiguranja u cilju zaštite od mnoštva (potencijalnih) nesreća koje se prostiru od invaliditeta ili bolesti na jednom kraju, do finansijskog kraha na drugom kraju, i mnogo toga između. Međutim, dok niko ne želi da mu se išta loše desi, mnogi potencijalni rizici koji se dešavaju u našim životima nisu vredni da se od

30 *Brief History of Insurance*, <http://www.insurancehistory.org/brief-history-of-insurance/>

31 *A brief history of insurance*, RandMark40, op. cit.; *Brief History of Insurance*, op. cit.

32 *A brief history of insurance*, RandMark40, op. cit.

33 *Brief History of Insurance*, op. cit.

njih osiguravamo.³⁴ Zato bi trebalo razumeti da osiguranje omogućava pojedincima, preduzećima i drugim subjektima da se zaštite od značajnih potencijalnih gubitaka i finansijskih teškoća u razumnoj srazmeri. Koristi se termin „značajan“ jer potencijalni gubitak, ako je mali, ne zaslužuje da se za zaštitu od njega plati premija. Na kraju krajeva, niko ne bi platio mesečnu premiju da se zaštiti od gubitka, na primer, vrednog 1.000 dinara, jer to većina ljudi ne bi smatrala značajnom finansijskom teškoćom.³⁵

U tom kontekstu, ilustracije radi, pomenimo životno osiguranje. Ako je neko primarni hranilac porodice, gubitak prihoda koji bi porodica iskusila kao rezultat njegove prerane smrti smatra se značajnim gubitkom i nevoljom od koje bi porodica trebalo da se zaštiti. Za porodicu bi bilo veoma teško da nadomesti prihode umrlog hranioca; stoga se mesečnim premijama obezbeđuje da ako on umre, njegov prihod bude zamjenjen osiguranim iznosom. Isti princip važi i za mnoge druge oblike osiguranja. Ako će potencijalni gubitak imati štetan efekat na lice ili entitet, osiguranje ima smisla.

S tim u vezi Beattie Andrew pravi interesantno poređenje i kaže: *Ako je rizik kao tinjajući ugallj čije varnice mogu u svakom trenutku da izazovu požar, onda je osiguranje aparat za gašenje požara.*³⁶

Sumirajući izloženo, konstatujemo da je osnovna ideja na kojoj počiva osiguranje upravo povezivanje rizika velikog broja sličnih osiguranika u jedan fond, tako da zakon verovatnoće i zakon velikih brojeva obezbedi da se samo relativno mali broj nepovoljnih događaja ostvari u jednoj godini. Trošak malog broja događaja veliki broj osiguranika lako može podneti.

Pošto je broj osiguranika toliko velik, osiguravajuća društva mogu da koriste statističke analize da projektuju koliki će njihovi stvarni troškovi biti u okviru date klase. Oni znaju da neće svi osiguranici pretrpeti gubitke u isto vreme, ili ih uopšte neće pretrpeti. Ovo osiguravajućim društvima omogućava da profitabilno posluju i u isto vreme plaćaju potraživanja koja se mogu pojaviti.

Na primer, pojedinci znaju da je rizik od požara u njihovoj kući mali, ali ga se boje zato što bi posledice bile veoma nepovoljne. Stoga su spremni da plate osiguranje od požara. Isti je slučaj i sa auto-osiguranjem, koje ima većina ljudi, od kojih će samo mali broj zaista doživeti nezgodu. Dakle, plaća se za verovatnoću gubitka i za zaštitu koja će biti realizovana za gubitak u slučaju da do njega dođe.³⁷

34 Cathy Pareto, *Tutorial*, op. cit.

35 Cathy Pareto, *Tutorial*, op. cit.

36 Beattie, Andrew, *The History Of Insurance*, <http://www.investopedia.com/articles/08/history-of-insurance.asp#axzz1aHh9dl3y>

37 Cathy Pareto, *Tutorial*, op. cit.

Danas, praktično bilo šta – od svetovnog do bizarnog – može biti osigurano. Dobar primer ove tvrdnje jeste „Lojd”, koji je poznat po osiguranju života, zdravlja, nogu ili, čak, noseva filmskih i sportskih zvezda.³⁸

Na kraju ovog poglavlja ukazujemo da osiguranje danas postoji praktično za sve vrste nepovoljnih događaja i da se vrši preko širokog spektra „linija poslovanja”. S tim u vezi navodimo najrasprostranjenije tipove osiguranja po oceni autora:

- *životno osiguranje*, koje predviđa isplatu novca u slučaju smrti nasledniku ili onom koga je osiguranik naznačio
- *zdravstveno osiguranje*, koje pokriva predviđene troškove lečenja, lekova i pomagala za osiguranika
- *osiguranje automobila*, koje može obuhvatati kako osiguranje od štete na osiguranikovom vozilu tako i osiguranje od njegove odgovornosti za pričinjenu štetu
- *osiguranje imovine*, koje obezbeđuje osiguranje od požara, provalne krađe, razbojništva, zemljotresa, poplave i sličnih događaja
- *putničko osiguranje*, koje obično pokriva osiguranje od nesreće na putu, od krađe i bolesti
- *penzijsko osiguranje*, koje obezbeđuje dohodak u starosti
- *osiguranje od odgovornosti*, koje pokriva tužbene zahteve protiv osiguranog; na primer, za lekara koji je osiguran, eventualnu štetu po sudskoj presudi platiće osiguravajuće društvo
- *osiguranje od finansijskih gubitaka u užem smislu*, koje obuhvata osiguranje od kursnih promena, od neuspeha naplate potraživanja itd.

Prevare

Termin *prevare* nosi konotaciju da je aktivnost nezakonita i da podleže krivičnom gonjenju i sankcijama, kao pretećem ishodu (rezultatu). Realnost tekuće rasprave je, međutim, mnogo više proširila pojam prevare i on sada pokriva brojne nepotrebne, neželjene i oportunističke manipulacije koje ne spadaju u kriminalno ponašanje. Ipak, naša pažnja će biti usredsređena na onu vrstu prevara koje spadaju u kriminalno ponašanje. Osnovno obeležje ove vrste prevara jeste dovođenje druge strane u zabludu da bi se time pribavila protivpravna imovinska korist. Ona se u suštini svodi ili na lažno prikazivanje činjenica ili na njihovo prećutkivanje. Broj

38 *A brief history of insurance*, RandMark40, op. cit.

oblika prevara, kao i načina njihove realizacije, praktično je neograničen i u praksi se susreću one vrlo primitivne i grube a i one kod kojih učinioci ispoljavaju visok stepen veštine i rafiniranosti.

Kao najtipičnije, izdvajaju se prevare povezane sa sledećim entitetima i oblastima:

- državna uprava
- komunikacije
- usluge
- investicije
- biznis
- poverenje.

Ovde, naravno, spadaju i prevare u osiguranju, koje su, kao predmet razmatranja u ovom radu, izdvojene iz gornjeg spiska.

Prevare u osiguranju

Mnoge definicije *prevara* u opštoj su upotrebi, a mi ćemo se opredeliti za sledeću: *Prevare u osiguranju je čin protivpravnog zahtevanja isplate od osiguravača na osnovu lažne tvrdnje po polisi osiguranja.*³⁹ Pokriva širok spektar različitih mogućih dela, jer svaki slučaj prevare u osiguranju može se neznatno razlikovati od drugih slučajeva. Mnogo različitih vrsta osiguranja dostupnih korisnicima, ako ništa drugo, omogućavaju najmanje toliko, a sigurno i više načina prevare. Prevare u osiguranju menjale su se kako je vreme prolazilo, uzimajući različite oblike, sa strategijama često složenijim od osnovnih laži, koje su se koristile u prošlosti.

Osiguranje, koje je nastalo kao rezultat komercijalne preduzimljivosti, u jednom ili drugom obliku, postojalo je vekovima, a i prevare u osiguranju postoje isto toliko dugo. Osnovni razlog tome je činjenica da se za svaku dobru ideju, čija je realizacija trebalo da doprinese dobrobiti čovečanstva, uvek pojavljivao neko ko je želeo da tu ideju zloupotrebi. U tom smislu ni osiguranje nije izuzetak. Opcija da se radi ličnog interesa iskoristi sistem kao što je osiguranje često je previše primamljiva za prevarante da bi je ignorisali. Zato oni u velikom broju i obimu vrše prevare u osiguranju kako bi stekli novac iz sistema koji bi trebalo da postoji radi zaštite vlasnika polisa.⁴⁰

³⁹ *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, <http://fraud.laws.com/insurance-fraud/insurance-fraud>.

⁴⁰ *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, op. cit, *What is Insurance fraud?*, <http://www.inininonline.com/PDF/INSURANCE%20FRAUD.pdf>,

Krajem prošlog i početkom ovog veka prevare u osiguranju prerasle su u vrlo ozbiljan društveni problem, rasprostranjen širom sveta. Nema sumnje da one danas postoje gde god se pišu polise osiguranja, koje uzimaju različite forme u cilju pružanja što raznovrsnijih i kvalitetnijih usluga klijentima što imaju želju i potrebu da se zaštite od različitih vrsta rizika.

Radi dubljeg sagledavanja i razumevanja prevara u osiguranju, ponovićemo da osiguranje, kao jedan od brojnih instrumenata za ograđivanje od rizika, podrazumeva transfer rizika od jedne stranke, za koju je rizik posebno skup, na drugu, koja taj rizik može da snosi mnogo lakše. S tim u vezi, ukazujemo na činjenicu da se s prenosom rizika s jedne na drugu stranku menjaju i *podsticaji za ponašanje* u oblasti osiguranja, čijim delovanjem normalno i odgovorno ponašanje, u određenim situacijama, može da se transformiše u neodgovorno, pa čak i kriminalno, što neizostavno dovodi do određenih manjih ili većih problema.⁴¹

Problemi nastaju zbog toga što, uproščeno rečeno, jedna strana donosi odluke, a druga plaća račune. Konkretno, u osiguranju problemi nastaju iz činjenice da se rizik prenosi na osiguravača, pa osiguranik ima mali podstrek da preduzima radnje koje mogu smanjiti verovatnoću, odnosno težinu, budućeg gubitka. Ovo je važno jer osiguranik može da utiče na gubitak: to je njegova imovina koja je osigurana, to je njegova akcija koja može dovesti do izloženosti potraživanju od trećeg lica.

S tim u vezi, u kontekstu prevara u osiguranju, a pre njihovog detaljnijeg razmatranja, od interesa je da se upoznamo i s terminom ugrađenim u samu osnovu ovih prevara: *informaciona asimetričnost*.

Informaciona asimetričnost odnosi se na situaciju u kojoj jedna strana u transakciji ima više ili bolje (superiornije) informacije u odnosu na drugu stranu. Ovo se često dešava u transakcijama u kojima prodavac zna više nego što zna kupac, mada je moguće i obrnuto. Potencijalno, ovo može da bude štetna situacija, jer jedna strana može da iskoristi nedostatak znanja druge strane. Ova činjenica stvara neravnotežu moći u transakcijama, što nekad može prouzrokovati da se transakcije odvijaju neregularno.

U tom smislu, informaciona asimetrija može da dovede do dva glavna problema, koji su označeni konceptima:

- *negativna selekcija*
- *moralni hazard*.

Negativna selekcija označava nemoralno ponašanje koje koristi prednost asimetrične informacije pre transakcije. Na primer, osoba koja nije optimalno

⁴¹ Doherty A. Neil, *Integrated Risk Management - Techniques and Strategies for Managing Corporate Risk*, The McGraw-Hill Companies, Inc, 2000, str. 61-64.

zdrava može biti više sklona da kupuje životno osiguranje nego neko ko se oseća dobro. Asimetrija informacija može takođe uticati i na ponašanje u okviru strateških mogućnosti. Na primer, ako osiguranici znaju više o svom mogućem riziku od osiguravača, osiguravač neće moći da podesi cene koje odgovaraju pojedincu. Tipovi niskog rizika u tom slučaju završiće subvencionisanjem tipova visokog rizika. To praktično znači da će osiguranje biti dobra kupovina za visoke rizike i loša kupovina za niske rizike. Na ovaj način, osiguravajuća društva suočiće se s činjenicom da su njihovi plasmani prepuni osiguranika s visokim potencijalnim gubitkom.⁴²

Moralni hazard rezultira iz situacije u kojoj se izvršava skrivena akcija, a odnosi se na nemoralno ponašanje koje koristi prednost asimetrične informacije nakon transakcije. Na primer, ako neko ima osiguranje od požara, mogu postojati veće šanse da će se paljenje dogoditi da bi se iskoristile prednosti osiguranja. *Moralni hazard* situacija je u kojoj se jedna strana, izolovana od rizika, ponaša drugačije nego što bi se ponašala ako bi u potpunosti bila izložena riziku.

Isto tako, moralni hazard nastaje zbog toga što pojedinac ili institucija ne preuzimaju u potpunosti posledice i odgovornost za svoje postupke, pa samim tim imaju tendenciju da deluju manje pažljivo nego što bi radili inače, ostavljajući drugoj strani da zadrži odgovornost za posledice tih radnji. Na primer, osoba sa osiguranjem od krađe automobila može biti manje oprezna pri zaključavanju svog automobila, jer negativne posledice krađe vozila (delimično) prelaze na društvo za osiguranje vozila.

Šire gledano, moralni hazard javlja se kada strana s više informacija o svojim postupcima ili namerama ima tendenciju ili podsticaj da se ponaša neprimereno iz perspektive strane koja raspolaže s manje informacija.

U svakom slučaju, problem nastaje zbog toga što osiguranik obično ima određeni stepen kontrole nad verovatnoćom da će se slučaj pokriven osiguranjem dogoditi, ili nad veličinom gubitka ako se on dogodi.⁴³

U meri u kojoj se koncepti *negativna selekcija* i *moralni hazard* vezuju za osiguranje, oni čine značajan deo problema upravljanja rizikom. Pri jednakim ostalim faktorima, oni povećavaju troškove osiguranja i stvaraju sklonost ka korišćenju alternativnih metoda upravljanja rizikom. Iako izloženi kratkim prikazom, ovi koncepti ilustruju važna pitanja koja se javljaju na tržištu osiguranja i koja, u manjoj ili većoj meri, ograničavaju snabdevanje uslugama osiguranja.

42 Doherty A. Neil, str. 61-64, op. cit.

43 Doherty A. Neil, str. 61-64, op. cit.

Svi oblici prevara u osiguranju uključuju obmane, a najčešće se vrte oko „naduvavanja“ gubitka i ubeđivanja osiguravajućih kuća da je potraživanje stvarno legitimno, ili barem da nije vredno daljeg istraživanja. Osiguravajuće kuće moraju da igraju igru *rizik/nagrada* u vezi s prevarom, igru u kojoj pokušavaju da utvrde da li je isplativije da prihvate potraživanje ili da zaista istraže i utvrde da li je ono lažno ili nije. Ali bez obzira na to da li će ili ne osiguravajuće društvo odlučiti da se bavi datim slučajem pojedinačne prevare, činovi ove vrste prevare izvršavaju se po celom svetu i nastavljaju da budu glavna prepreka za uspešno funkcionisanje celokupnog sistema osiguranja.⁴⁴

Metode za vršenje prevara u osiguranju variraju među vrstama osiguranja. Da se izvrši prevara u osiguranju života, na primer, biće primenjen potpuno drugačiji tip prevare od one koja bi se primenila kod prevare u osiguranju automobila, ili prevare u zdravstvenom osiguranju. Čak i motivacija među datim vrstama prevara može da varira, tako da će se prevara kod životnog osiguranja skoro nesumnjivo vršiti radi novca, dok prevara u osiguranju zdravstvene zaštite može biti izvršena od strane lekara radi dobrobiti pacijenata.

Da bi se lakše sagledale i razumele prevare u osiguranju, korisna je njihova klasifikacija, a jedna od osnovnih (grubih) klasifikacija jeste podela na „tvrde“ i „meke“ prevare.

Tvrda prevara dešava se kad neko namerno planira ili izmišlja gubitak, kao što je sudar, krađa automobila ili požar, kako bi naplatio naknadu „štete“. Dakle, tvrda prevara najčešće podrazumeva neku vrstu plana, čak s više izvršilaca, stvarajući situacije u kojima bi oni mogli od osiguravajućih društava da prikupe novac od osiguranja bez straha od bilo kakve kazne. Oni što bi počinili tvrdu prevaru najčešće su skloni opštem kriminalu, budući da se teška prevara u svom osnovnom obliku odvija veoma blisko unapred planiranom kriminalu.⁴⁵

Kriminalni prsti ponekad su uključeni u šeme tvrde prevare kada se mogu ukrasti milioni. Primeri tvrdih prevara su brojni, od planiranja načina da se iznudi žrtva u saobraćajnoj nesreći, u cilju inkasiranja novca za osiguranje od osiguravača žrtve, do režiranja nesreća da bi se lažirale povrede, tako da prevaranti inkasiraju novac od osiguranja na osnovu takvih tvrdnji. Većina tvrdih prevara obuhvata takve unapred planirane šeme nekih formi, a takođe skoro otvoreno uključuje obmane u

⁴⁴ *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, <http://fraud.laws.com/insurance-fraud/insurance-fraud>.

⁴⁵ *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, op. cit; *What is Insurance fraud?*, <http://www.inininonline.com/PDF/INSURANCE%20FRAUD.pdf>

izvršavanju prevara. Pokušaji tvrde prezare da se dobije novac za osiguranje ne zasni-
vaju se na stvarnim, legitimnim zahtevima, jer su potpuno izmišljeni i fabrikovani.⁴⁶

Meka prevara je druga vrsta prezare u osiguranju. Ova vrsta prevara, koja je daleko više rasprostranjena nego što je tvrda prevara, ponekad se takođe naziva i oportunistička prevara. Dok se tvrda prevara odnosi na umišljaj, blisko kriminalnoj šemi obmane, meka prevara najčešće je počinjena kao kriminal mogućnosti (prilike), bez predumišljaja. Reč je o vrsti prezare u kojoj osiguranici, koristeći ukazanu priliku, preuveličavaju svoja, na legitimnim zahtevima bazirana potraživanja. Na primer, kada učestvuje u saobraćajnoj nezgodi, osiguranik može da traži nadoknadu koja znatno prevazilazi štetu stvarno načinjenu na njegovom automobilu. Dakle, zahtev koji je uključen bio je legitiman, ali iznos potraživanja je preteran.

Meka prevara takođe se može javiti kada pojedinci, dok dobijaju novu poli-
su osiguranja, netačno prijavljuju prethodno ili postojeće stanje kako bi dobili niže premije na svoje polise osiguranja.⁴⁷

U razmatranom kontekstu značajno je naglasiti činjenicu da mnogi ovu vr-
stu prezare ne smatraju ozbiljnom. Međutim, meka prevara jeste prevara, i to krimi-
nalna, iako nema težinu teške prezare. Naime, kako su meke prezare znatno češće
nego teške, po zakonu velikih brojeva, u konačnom zbiru mogu imati itekako zna-
čajnu finansijsku težinu, koja se ne sme zanemarivati. Zato meke prezare u celosti
predstavljaju pretnju bilo kojem korisniku osiguranja, jer zbog gubitaka koje one iza-
zivaju, neizbežna posledica biće da će osiguravajuće kuće naplaćivati veće premije
da povrate svoje gubitke od mekih prevara.⁴⁸

Za svaku vrstu osiguranja postoji drugačija vrsta prezare. Svaka vrsta osi-
guranja očigledno se bavi različitim problemom, to je „opklada” na osnovu različite
„igre”. Prevara u osiguranju, onda, mora da se prilagodi svakoj različitoj vrsti osigura-
nja, kako bi na odgovarajući način odigrala svoju „igru”.⁴⁹ Postoje neka preklapanja
između njih, ali generalno, svaka vrsta prezare u osiguranju ima svoju sopstvenu
praksu i svoje ključne karakteristike. Nijedan tip nije bitno bolji ili gori od bilo kog
drugog, jer se svi svode na prevaru u osiguranju, ali neke vrste prevara mogu da
imaju druge, kriminalne elemente dodate opštem aktu prezare, što čini da je taj po-
seban oblik prezare malo ozbiljniji od ostalih.

46 *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, op. cit.

47 *What is Insurance fraud?*, op. cit; *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, op. cit.

48 *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, op. cit.

49 *What Are The Types Insurance Fraud*, <http://fraud.laws.com/insurance-fraud/types/types-insurance-fraud>

Dakle, svaka od napred navedenih, ali i onih navedenih formi osiguranja ugrožena je bar jednom formom prevare. Ilustracije radi, pomenućemo nekoliko tipičnih formi prevara.⁵⁰

Prevara u auto-osiguranju povezana je s prevarom oko saobraćajnih nesreća. Auto-osiguranje zaštićuje imaoca polise od odgovornosti u saobraćajnim nesrećama i takođe pomoći imaocu polise da plati štetu nastalu u nesreći. Prevara u auto-osiguranju koristi ove prednosti, budući da prevarant pokušava da dobije više novca od polise auto-osiguranja nego što bi trebalo. Prevare u auto-osiguranju spadaju i u meke i u tvrde forme. Meka prevara je normalno samopreuvećavanje štete tvrdnjom da popravka auta košta više nego što zaista košta, ili tvrdnjom da je oštećenje koje je u stvari nastupilo ranije izazvano saobraćajnom nesrećom koja je posredi. Takve tvrdnje obično se odnose na manje iznose novca, a malo je verovatno da će osiguravajuće kuće u celosti krivično goniti takve počinioce. Počinioci teške prevare u auto-osiguranju, međutim, uglavnom izvode znatno težu akciju, budući da oblici teške prevare generalno obuhvataju režiranje nesreće ili izazivanje nesreće. Izazivanje nesreće lako se može uraditi s više zaverenika, koji će u suštini režirati takvu situaciju da nevina žrtva nema izbora nego da izazove auto-nesreću s jednim od prevaranata, čime se prevarantima omogućava da od osiguravača žrtve traže previsoku odštetu.

Prevara u zdravstvenom osiguranju razlikuje se od mnogih drugih prevara u osiguranju u smislu da nju obično ne izvršava imalac zdravstvenog osiguranja. Umesto toga, ovakva prevara biće izvršena od strane lekara, bilo prevarnom naplatom prakse ili izdavanjem nepotrebnih recepata i uputa. Prevara u zdravstvenom osiguranju ponekad je problematična makar samo zbog toga što je mnogi doktori često čine iz želje da pomognu svojim pacijentima. Oni će osiguravajućem društvu, na primer, fakturisati drugačiju operaciju od one koju su stvarno uradili, tako da će fakturisana operacija biti pokrivena pacijentovom polisom zdravstvenog osiguranja. Takve akcije se i dalje smatraju prevarama u zdravstvenom osiguranju, iako se izvode s najboljim namerama.

Prevara u životnom osiguranju generalno je teže izvodiva sa stanovišta dostupnih metoda, budući da je osiguranje života koncentrisano oko dvojne pretpostavke. Ako imalac polise životnog osiguranja umre, osiguranje se isplaćuje uživaocu zaveštanja. To je primarni mandat polise životnog osiguranja. Izvršenje prevara u životnom osiguranju zahtevalo bi prevarno ispunjavanje tog uslova, pod kojim bi osiguravajuća kuća imaoca polise smatrala mrtvim. Jedan od načina da se to uradi

⁵⁰ *What Are The Types Insurance Fraud*, op. cit.

jeste da se lažira smrt imao polise, a drugi način je da se imalac polise zaista ubije, dok je ubica, ili lice koje je unajmilo ubicu, u poziciji uživaoca zaveštanja polise životnog osiguranja ubijenog. U svakom slučaju, neophodne aktivnosti da se počini prevara u osiguranju života su, same po sebi, često opasan kriminal i kao rezultat toga poprimaju veoma ozbiljne dimenzije, koje ne moraju biti prisutne u drugim vrstama prevara u osiguranju.

Prevare u osiguranju imovine generalno je tip prevare koja podrazumeva kriminal protiv sopstvene imovine. Često, ovakva prevara uzima formu zlonamerne paljevine, počinjene nad zgradama s „teškim“ polisama osiguranja. Vlasnik objekta može da ga spali, ili da angažuje druge da to urade. Podmetanje požara, kao sredstvo za uništavanje imovine, izgleda veoma privlačno, jer vatra uništava skoro svaki dokaz koji bi istražnim organima mogao ukazati na počinioca. Podmetanje požara je kriminal, i to veoma opasan. Drugi oblici prevare u osiguranju imovine obuhvataju organizovanje krađe i lažni vandalizam, koji bi „žrtvi“ omogućili da potražuje naknadu iz osiguranja.⁵¹

Slučaj osiguravajućeg društva „Uniq“

Podsetimo da je od početka 90-ih godina do danas Republika Srbija prošla kroz buran period bitisanja, u kojem je doživela i preživela ratove i sankcije, promene društvenog i političkog sistema, ekonomske krize i nedaće. Kratko rečeno, sve ono loše što se jednom društvu može dogoditi u tako kratkom periodu. To je rezultiralo sledećim:

- odlivom mozgova
- padom prihoda
- redistribucijom dohotka
- rastom nezaposlenosti
- širenjem siromaštva
- porastom kriminala, korupcije i pljačke društvene imovine.

Ipak, Srbija se nije predala. Činjeni su i čine se napori da se nabrojane teškoće i problemi savladaju. Preduzimaju se brojne mere, prvenstveno na ekonomskom planu, manje ili više uspešne, koje pružaju nadu da nije sve propalo. Za razmatrani kontekst od interesa je mera republičke vlade da se pojednostavi sistem otvaranja preduzeća, pa je svako malo informisaniji mogao za dva-tri dana da registruje

⁵¹ *What Are The Types Insurance Fraud*, op. cit.

sopstveno preduzeće, uz simboličan iznos od 500 evra, i tako postane direktor i vlasnik firme.

Ovu dobro zamišljenu mogućnost, kao što to svuda i često u životu biva, lica sklona kriminalnom ponašanju koriste da se pojave na legalnom tržištu privredivanja otvaranjem sopstvenih preduzeća.

U takva preduzeća, osnovana sa iznosima obaveznog ulaganja od 500 evra, spadaju „Zatko company“ iz Temerina, „Mega media group“ iz Siriga, „Swift commerce“ iz Niša i „Pemal agro“ iz Beograda. Ova preduzeća, koja su se vrlo kratko nalazila na adresama na kojima su registrovana, beleže mali promet preko tekućeg računa, a nisu ni poslovala preko računa. Dogovorom, ovlašćena lica preduzeća, u nameri da sebi pribave protivpravnu imovinsku korist, fiktivnom dokumentacijom i simuliranim pravnim poslovima, od preduzeća koja su registrovana samo za takve poslove, nabavila su robu koja nema nikakvu tržišnu vrednost (razne vrste polugotovih optičkih sočiva), sa „naduvanom“ vrednošću koja prelazi više hiljada procenata stvarne vrednosti.

Radi prikrivanja prave vrednosti robe, organizatori prevare prikupili su i sačinili dokumentaciju (otpremnice i račune) na kojima je iskazana vrednost robe od preko 2,5 miliona evra, iako je roba vredela nekoliko hiljada evra. U fakturi je navedeno da će ista roba od oko 2,5 miliona evra biti plaćena kompenzacijom, to jest isporukom druge robe. Pored pomenute dokumentacije, organizatori prevare sačinili su i ugovor o poslovanju, kojim se predviđaju i sredstva obezbeđenja, to jest menice i menična ovlašćenja. Tako sačinjena dokumentacija proknjižena je kroz poslovnu dokumentaciju, kroz analitičke i sintetičke kartice i kroz knjige ulaznih i izlaznih fakture. Da bi se što više prikrija prevara, u simulirani posao uključeno je još nekoliko preduzeća, koja su na istovetan način sačinila neophodnu dokumentaciju (ugovore, otpremnice, fakture i dr).

Poslednja radnja koja je trebalo da zaokruži „ozbiljnost“ celog posla jeste dokumentacija koja je ukazivala na krajnjeg kupca i korisnika robe. Radilo se o preduzeću s prostora Kosova i Metohije (albanski deo – iz Peći). Reč je o preduzeću „NS-impex“ u svojstvu naručioca i potencijalnog krajnjeg korisnika robe. S „kupcem“ sa područja Kosova i Metohije sačinjeni su dopisi, predugovor i predračun.

Radi obezbeđenja boljih uslova u pogledu visine premije osiguranja robe i dokazivanja savesnosti u čitavom poslu, u magacinu, gde je uskladištena roba, ugrađeni su alarmni sistem i video nadzor. Nakon instaliranja bezbednosnog sistema u magacinu, organizatori prevare angažuju prevoznika koji im je, uz urednu otpremnicu i tovarni list, prebacio robu s lokacije u Nišu u pomenuti magacin u Beogradu, gde su i sedišta dva poslednja preduzeća u lancu prevare. Prevozniku je preko računa

plaćeno da bi se ostavio utisak o regularnosti posla. Bitan, a karakterističan moment za prevaru bio je taj što je odgovorno lice, koje je potpisalo ugovor sa osiguravajućom kućom i koje je bilo jedno od organizatora cele prevare, nekoliko dana pre prijave krađe otišlo u drugi grad, u hotel, ostavljajući tragove i stvarajući za sebe alibi.

S obzirom na to da je roba knjigovodstveno i fizički bila pripremljena, izvršen je izbor osiguravajuće kuće („Uniqa osiguranje“), koja će osigurati robu od krađe i drugo, naravno sa sumom osiguranja koja je po knjigovodstvenom iznosu višestruko uvećana. Tako pripremljena roba i dokumentacija stavljeni su na uvid radniku osiguravajuće kuće „Uniqa“, čime su ispunjeni uslovi osiguranja robe.

Nakon potpisivanja ugovora o osiguranju – u kojem je, shodno vrednosti robe koja se osigurava, određena premija s klauzulom da se plaćanje izvrši u više rata, a da se prva rata uplati odmah – organizatori su otpočeli realizaciju prevare.

Osigurana roba, koja se nalazila spakovana i uskladištena u magacinu, po nalogu organizatora, u kratkom vremenskom intervalu izvučena je iz kutija i u manjim količinama izneta iz magacina. Roba je bačena u Dunav, a prazne kutije vraćene su u magacin. Posle izvesnog vremena, po dogovoru organizatora, jedan od radnika u večernjim časovima razvalio je vrata magacina, fizički onesposobio alarmni sistem i odneo računar sa hard diskom na kome su se nalazili podaci sa video nadzora. Sve ovo trebalo je da ukaže da je izvršeno krivično delo teške krađe. Nakon izvršenih navedenih radnji, policija je obaveštena o provalnoj krađi. Službena lica koja su izašla na lice mesta konstatovala su provalu i sačinila *zapisnik* o uviđaju. Na osnovu dokumentacije dobijene od lica koja su organizovala prevaru, policijski službenici sačinili su i *potvrdu* o teškoj krađi sa iznosom oštećenja, koja su na osnovu prezentovane dokumentacije iskazana, što je i bio cilj prevaranata. Zapisnik policije sa uviđaja i potvrdu o teškoj krađi, zajedno sa zahtevom za naplatu osiguranja, organizovana grupa prosledila je osiguravajućem društvu „Uniqa“, da osiguranu robu naplati u celokupnom iznosu osiguranja od preko 2,5 miliona evra u dinarskoj protivvrednosti.

Međutim, pored navedenih provera, policijski službenici naknadno su došli do saznanja i dokaza da je u ranijem periodu na tržištu Republike Srbije postojala ponuda optičkih sočiva i da je ista roba korišćena i u nekim drugim prevarnim radnjama (prvi put u osiguranju), jer se radilo o robi koja je potpuno izrabacena, istrošena i neupotrebljiva, ostarela do te mere da je njena vrednost bila minimalna. Daljom proverom došlo se do podataka da se uvozom ovakve vrste robe bavi nekoliko preduzeća, te da se na tržištu u toj branši zna o kakvoj se robi radi, ko bi mogao da je uveze i ko je krajnji kupac. Međutim, proverom je takođe utvrđeno da niko u skorije vreme takvu robu nije uvezio.

Roba korišćena u prevari vodila je poreklo iz EU i u Srbiji se nalazila više desetina godina, tokom kojih je u više navrata nuđena u raznim poslovima. Nakon tih saznanja i daljeg istraživanja, došlo se i do vlasnika, koji je robu prodao organizovanoj kriminalnoj grupi za nekoliko hiljada evra. Takođe, policijski službenici su operativnim delovanjem došli do saznanja da je roba bačena u Dunav, kao i do saznanja o široj lokaciji gde je to učinjeno. Pošto je roba bačena u blizini obale, jedan njen deo reka je izbacila na samu obalu, što je omogućilo njeno otkrivanje. Izvršena je i provera preko Uprave carine u vezi sa uvozom vrste sočiva proizvođača „Rozin Optikal“, koja se i koristila u pomenutim prevarnim radnjama. Tom proverom utvrđeno je da se ta vrsta sočiva nije uvozila u poslednjih 20-tak godina.

Na osnovu prikupljenih dokaza, svi članovi organizovane grupe procesuirani su i protiv njih je pokrenut krivični postupak kod nadležnog tužilaštva.

Na kraju, da konstatujemo kako je uspešnom akcijom organa unutrašnjih poslova sprečena ova dobro zamišljena i isplanirana prevara vredna 2,5 miliona evra, pri čemu je malo nedostajalo da se za toliku sumu osiguravajuće društvo „Uniq“ „olakša“.

Zaključak

S obzirom na trenutnu globalnu ekonomsku krizu i posustalu ekonomiju, kriminal će generalno biti u porastu. S tim u vezi, nema ni najmanje sumnje da će prevare u osiguranju, koje predstavljaju značajan finansijski gubitak, a za kriminalce nepresušni izvor zarade, i dalje ostati veliki izazov za delatnost osiguranja, državne organe, kao i za širu javnost. Upravo iz tih razloga državni organi i osiguravajuće kuće širom sveta, uz široku podršku javnosti, morali bi uložiti velike napore da se suprotstave ovoj izrazito štetnoj društvenoj pojavi, čije se posledice, na godišnjem nivou, u Sjedinjenim Državama vrednuju desetinama milijardi dolara, a ni u Velikoj Britaniji situacija nije mnogo bolja, što za nas predstavlja snažno upozorenje. Naime, njihovi talasi u ovoj, kao i u mnogim drugim sferama, neizostavno zapljuskuju i našu zemlju. Ove finansijske činjenice potvrđuju da mogućnost da se osiguranje uspešno prevari predstavlja zaista jak izazov, kojem mnogi ne mogu i neće moći da odole, a to znači da će se borba na tom planu i dalje voditi istim ili većim intenzitetom.

Najavljujemo samo da je izvesno da će u budućnosti, koja je već počela, internet iznedriti nove podvale u osiguranju, kako klijenti koji poznaju računare, i koji često mogu biti neotkrivljivi, budu kupovali polise od on-line osiguravajućih društava. Mladi ljudi odgajani na internetu verovatno će biti avangarda novog talasa ove vrste kriminala. Takođe, globalna ekonomija ogroman je podsticaj za šeme pranja

novca, koje često uključuju lažne osiguravajuće kuće, koje su ostavile milione ljudi bez novca. Njihovo poslovanje će se neizostavno širiti, a njihovo praćenje preko međunarodnih granica predstavlja veliki problem ne samo za osiguravajuća društva već i za sve kriminalističke službe sveta.

Dakle, opuštanja nema i ne sme ga biti, jer uprkos ohrabrujućem napretku, prevare u osiguranju ostaju ogroman i opasan kriminalni poduhvat, s jasno izraženom tendencijom daljeg širenja i jačanja.

Dva ključna pravca delovanja u uspešnom suprotstavljanju ovoj pošasti savremenog sveta bili bi, po oceni autora, s jedne strane, zaoštavanje kaznene politike u domenu prevara u osiguranju, a sa druge strane korišćenje i neprekidno poboljšavanje performansi sveukupnog sistema za blagovremenu detekciju prevara. Ovim bi se, svakako, rizik od prevara u osiguranju podigao na nivo neprihvatljiv za najveći broj prevaranata. Oni okoreli, što ne odustaju lako, morali bi da računaju na nepovoljne (oštre) kazne ukoliko budu otkriveni, jer njihov lopovluk plaćamo svi mi.

U vezi sa sveukupnim sistemom za blagovremenu detekciju prevara, treba napomenuti da on, pored angažovanja istražitelja, tesne saradnje osiguravajućih kuća i saradnje s državnim organima, podrazumeva i maksimalno korišćenje moćne informacione tehnologije – stvaranjem masivne sopstvene ili, što je, svakako, mnogo bolje, zajedničke baze podataka, pri čemu se koriste moćni softverski paketi sa snažnim analitičkim mogućnostima i algoritmima za „rudarenje“ podataka (data mining).

Kao ilustraciju pomenimo *Sistem za statističku analizu, SAS (Statistical Analysis System)*, proizveden u institutu SAS, koji je skraćenicu SAS uzeo i za svoje zaštitno ime. Reč je o integrisanom sistemu softverskih proizvoda koji, pored ostalog, omogućava pretraživanje, upravljanje, „rudarenje“ podataka, izveštavanje (tekstualno i grafičko), statističku analizu, poslovno planiranje, predviđanje, donošenje odluka i mnogo toga drugog.

S tim u vezi pomenimo da istraživanje („rudarenje“) podataka podrazumeva alat za otkrivanje skrivenih, prethodno nepoznatih obrazaca (šema) i izdvajanje skrivenih predskazujućih informacija iz velikih baza podataka koje stručnjaci mogu da propuste, jer leže van njihovih očekivanja. Ovaj alat za ispitivanje podataka predviđa buduće trendove i ponašanja, što omogućava kompanijama da donose proaktivne, znanjem vođene odluke. Automatizovane, dalekovide analize, koje nudi ovaj alat, prevazilaze analize prošlih događaja obezbeđene retroaktivnim alatom tipičnim za sisteme za podršku odlučivanju. Ovaj istraživački alat može da odgovori na pitanja poslovanja koja bi, ako bi se obavljala na tradicionalan način, oduzimala suviše vremena da bi se rešila. Reč je novoj moćnoj tehnologiji s velikim potencijalom da pomogne kompanijama da se fokusiraju na najvažnije informacije u skladištu podataka.

Takav sistem omogućava osiguravajućim kućama da tačnije i brže prepoznaju i otkrivaju prevarne aktivnosti, utvrđuju prioritete i poboljšavaju kvalitet i kvantitet svojih istraga, te da smanjuju troškove prevara i otkrivaju organizovane kriminalne aktivnosti.

Istina je da ovo košta, ali je takođe istina da se vrlo brzo višestruko isplati!

Literatura

1. *A brief history of insurance*, RandMark40, Insurance Data Platforms, http://www.randmark40.com/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=56
2. *A history of risk – Stephen Asbury looks at how our understanding of risk defines modern times*, <http://www.crsrisk.com/blog/index.php/2011/03/a-history-of-risk-stephen-asbury-looks-at-how-our-understanding-of-risk-defines-modern-times/>
3. *An Incomplete History of Risk Management*, http://www.quantil.com.co/qt/images/docs/Risk_Assessment_Ch01.pdf
4. Beattie Andrew, *The History Of Insurance*, <http://www.investopedia.com/articles/08/history-of-insurance.asp#axzz1aHh9dl3y>
5. Bernstein Peter, *Against the Gods: The Remarkable Story of Risk*, JohnWiley & Sons, Inc, USA, 1998, str. 1.
6. *Brief History of Insurance*, <http://www.insurancehistory.org/brief-history-of-insurance/>
7. Cathy Pareto, *Tutorial: Intro To Insurance*, Investopedia, <http://www.investopedia.com/university/insurance/default.asp#axzz1YF2p1idk>
8. Damodaran Aswath, *Danger and Opportunity: Dealing with Risk*, <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/country/dangeranalystsPeru.pdf>
9. Damodaran Aswath, *Risk Management*, <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/valrisk/>
10. Doherty A. Neil, *Integrated Risk Management - Techniques and Strategies for Managing Corporate Risk*, The McGraw-Hill Companies, Inc, 2000, str. 61-64.
11. Hovden Jan, *Theory Formations related to the "Risk Society"*, NoFS XV 2003, Karlstad, Sweden, 13th to 15th June 2003, <http://www.risikoforsk.no/Publikasjoner/Risk%20Society-Karlstad-X.pdf>
12. *Insurance Fraud – What Is Insurance Fraud*, <http://fraud.laws.com/insurance-fraud/insurance-fraud>.

13. Stojanović R. Milosav, Petrović R. Slobodan, Stepanović Raško. *Značaj informacione tehnologije u bankarstvu na suzbijanju krivičnog dela prevare kao savremenog vida kriminala pod okriljem "legalnog" poslovanja*, Bezbednost, god. LII, br. 2, 2010, str. 81-96.
14. Naomi V. Hay-Gibson, *A River of Risk: A Diagram of The History and Historiography of Risk Management*, Northumbria Built and Virtual Environment Working Paper Series • Vol. 1 No. 2, 2008, str. 152-153.
15. *Risk*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Risk>
16. *Risk-Management*, <http://www.jiscinfonet.ac.uk/InfoKits/risk-management/printable-version.pdf>
17. Wayne Morrison, *What is crime? Contrasting definitions and perspectives*, http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199227297/hale2e_ch01.pdf
18. *What Are The Types Insurance Fraud*, <http://fraud.laws.com/insurance-fraud/types/types-insurance-fraud>
19. *What Is a Crime? – Defining Criminal Conduct in Contemporary Society*, Law Commission of Canada, <http://www.ubcpres.ca/books/pdf/chapters/whatisacrime/whatcrime.pdf>
20. *What is Insurance fraud?*, <http://www.inininonline.com/PDF/INSURANCE%20FRAUD.pdf>
21. *What is Insurance fraud?*, <http://www.inininonline.com/PDF/INSURANCE%20FRAUD.pdf>

Summary

Insurance Frauds

*Slobodan R. Petrović, Ph.D.,
Milosav R. Stojanović, Ph.D.*

Risk is ever present, in any place and at any time. It is component part of human existence and man is under constant pressure to adjust to it. Individuals have with more or less success managed to find ways of coming to terms with the risks they faced. One of the ways which greatly helped man successfully cope with risk is, by all means, insurance. But then, we have a long history of attempts by individuals

and groups, and often successful ones, to solve their problems and accommodate their needs in an illegal way, by fraud, and in this respect the insurance business has not been spared. Luckily, such frauds are not always successful as is shown in the case of „Uniqa Insurance“ which is discussed in this paper. This case of fraud, although an unsuccessful one, is presented to the public, and in particular to insurance companies, as a lesson on a possible method of fraud, a warning about the consequences of such frauds and, eventually, as an incentive and encouragement that we can successfully fight fraudulent activities.

Translated by: Vesna Turudija